શ્રવણબેલગોલા

- આવાગમન................: રેલ્વે સ્ટેશન : હાસન - ૫૨ કિ.મી.
  બસ સ્ટેશન : શ્રવણબેલગોલા
- પહોંચવાનો સરળ માર્ગ ... : બેંગલોર, મૈસૂર, હાસનથી સડક રસ્તે
- નજીકના મુખ્ય શહેર ......: મૈસૂર - ૯૦ કિ.મી., બેંગલોર - ૧૪૬ કિ.મી.
- નજીકના તીર્થક્ષેત્રો.........: ધર્મસ્થલ, વેણૂર, મૂડબિદ્રી, કારકલ, હૂમચા, વિગેરે.

મૈસુરથી શ્રવણબેલગોલા માત્ર ૯૦ કિ.મી. દૂર છે. અહીં એક જૂની ધર્મશાળા છે. તે સિવાય પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી અહીં પધારેલ ત્યારે અહીં ધર્મશાળા બનાવવા માટે ફંડ કરેલ. તેમાંથી "પૂજ્ય શ્રી કાનજી સ્વામી વિરામાલય" નામની નવી ધર્મશાળા ફકત છ રૂમની બંધાયેલી છે. ત્યારબાદ "શ્રી વિદ્યાનંદજી નિલય" નામે નવી ધર્મશાળા બંધાયેલ છે. તેનું ઉદ્‌ઘાટન તા. ૧/૮/૧૯૭૬ના રોજ થયેલ છે. આ તરફ ધર્મશાળાને મઠ અથવા નિલય કહે છે. આ નિલયમાં ઘણી નાની-મોટી રૂમો છે. રૂમની સાઈઝ પ્રમાણે ભાડા લે છે. પણ પ્રમાણમાં ભાડા ઘણાં વધારે લે છે. સિંગલ રૂમ, ડબલ રૂમ, પંખાવાળી રૂમ તેમ ઘણી જાતની રૂમો આ નિલયમાં છે. બેંગલોરથી શ્રવણબેલગોલા એસ.ટી.બસ રોજ જાય છે. આ બસમાં જગ્યા પણ મળી રહે છે.

મૈસુર રાજ્યમાં શ્રવણબેલગોલનગરમાંથી વિન્ધ્યગિરિ પર્વત ઉપર ગોમટેશ્વરની એક મૂર્તિ છે. શ્રી બાહુબલીજી પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનના મહારાણી સુનંદાના પુત્ર હતા. દક્ષિણ ભારતમાં અને કર્ણાટકમાં ગંગવંશના શાસન દરમયાન દિગંબર જૈન ધર્મ ખૂબ જ પ્રચલીત હતો. જૈન ધર્મનો રાષ્ટ્રધર્મ તરીકે અંગીકાર કરવામાં આવ્યો હતો. તે કાળ ઈ. સ. ૫૪૦ થી ૫૬૫ સુધીનો હતો. ગંગનરેશ મારસિંહ (ત્રીજા)ના સમયમાં ઈ.સ. ૯૬૧ થી ઈ.સ. ૯૭૪માં તેમના સેનાપતિ ચામુંડરાયે શ્રવણબેલગોલામાં ગોમટેશ્વરની વિશાળ અને ભવ્ય મૂર્તિનું નિર્માણ કર્યું હતુ, જેનો ઈતિહાસ નીચે હવે પછી આવશે. રાજા મારસિંહે છેલ્લે સંલ્લેખનાવ્રત ધારણ કરીને દેહત્યાગ કર્યો હતો.

શ્રી બાહુબલીજીની આ મૂર્તિ ત્યાગ, ભક્તિ, અહિંસા અને પરમ આનંદનું પ્રતિક છે. આ મૂર્તિ અધિક આકર્ષક અને સર્વશ્રેષ્ઠ ગણવામાં આવે છે. શ્રવણબેલગોલામાં પ્રાપ્ત થયેલા ઉત્કીર્ણ શિલાલેખો ઉપરથી જરૂર નકકી થાય છે કે મૌર્ય સમ્રાટ ચન્દ્રગુપ્તના સમયમાં અંતિમ શ્રુતકેવળી શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી ૧૨૦૦૦ શ્રમણોનો સંઘ લઈને ઉત્તરમાંથી દક્ષિણ તરફ આવ્યા હતા. કારણ કે તેમના જ્ઞાનમાં એમ આવ્યું હતુ કે ઉત્તરમાં બાર વર્ષનો દુષ્કાળ પડવાનો છે અને તેથી તેમણે વિચાર્યું હતુ કે તેવા સમયે ત્યાં મુનિપણું પાળી શકાશે નહી. તેમની સાથે ચન્દ્રગુપ્ત પણ હતા. ઈતિહાસ એમ કહે છે કે ઈ.સ. ૨૯૭ આશરેમાં આ બનાવ બન્યો હતો. શ્રી ભદ્રબાહુજીએ

પોતાના પહોંચવાના સ્થળ ચન્દ્રગિરિ પર્વત ઉપર જઈને પોતાનુ આયુષ્ય હવે અલ્પ છે તેમ પોતાના જ્ઞાનમાં જાણીને સંલ્લેખનાવ્રત ધારણ કરીને સમાધિપૂર્વક ત્યાં દેહ છોડયો હતો. શ્રી ભદ્રબાહુનો સંઘ સાથેનો આ વિહાર જોઈને કાલીકાચાર્ય અને વિશાખાચાર્યના સંઘે પણ તેમનું જ અનુકરણ કર્યું. વિશાખાચાર્ય દિગંબર સંપ્રદાયના મહાન આચાર્ય હતા. તેઓ દક્ષિણભારતના ચોલ અને પાંડય દેશોમાં ગયા હતા. ત્યારબાદ મહાન આચાર્ય શ્રી કુન્દકુન્દસ્વામીનો જન્મ સંવત ૪૯માં થયો હતો અને માત્ર ૧૧ વર્ષની લઘુ વયમાં જ તેમણે દીક્ષા (મુનિપણુ) લીધી હતી. તેમનું આયુષ્ય ૯૬ વર્ષનું હતુ અને મદ્રાસ પાસે "પોન્નુર હીલ" ઉપર તેમણે સમાધિ લીધી હતી. તેમણે રચેલા ૮૪ આગમો હાલ ઉપલબ્ધ છે. "શ્રી કુન્દકુન્દાચાર્યદેવનું જીવનચરિત્ર" પોન્નુર ક્ષેત્રના વર્ણનમાં વિગતથી લખેલું છે.

ઈતિહાસ એમ કહે છે કે ઈ.સ. ૨૯૭થી બારમી શતાબ્દી સુધી દક્ષિણ ભારતમાં જૈન ધર્મ સૌથી વધુ શક્તિશાળી, આકર્ષક અને સર્વમાન્ય ધર્મ હતો. ત્યારબાદ વૈષ્ણવ આચાર્ય રામાનુજે વિષ્ણુવર્ધનને જૈન ધર્મનો ત્યાગ કરાવીને વૈષ્ણવ બનાવ્યા હતા. રાષ્ટ્રકુટ વંશના શાસકો પણ જૈન ધર્મના મહાન સંરક્ષક હતા. ગોવિંદ (તૃતીય)ના પુત્ર અમોઘવર્ષને ઈ.સ. ૮૧૪ થી ઈ.સ. ૮૭૮ સુધી જિનસેન આચાર્યનો મેળાપ થયો હતો. આચાર્ય જિનસેન ગુણભદ્રના ગુરુ હતા. તેમણે ઈ.સ. ૭૮૩-૮૪માં ગોવિંદ તૃતીયના સમયમાં આદિપુરાણના પ્રથમ ભાગની રચના કરી હતી અને તેનો ઉત્તરાર્ધ ગુણભદ્રાચાર્યે ઈ.સ. ૮૯૭માં પૂર્ણ કર્યો હતો. અમોઘવર્ષ પ્રથમના સમયમાં રાષ્ટ્રકુટની રાજધાનીમાં હરીવંશપુરાણ, આદિપુરાણ, ઉત્તરપુરાણ, અકલંકચરિત્ર, જયધવલા ટીકા, આદિ મહાન ગ્રંથોની રચના કરાઈ હતી.

રાજા વિષ્ણુવર્ધનને ભલે રામાનુજે જૈન ધર્મ છોડાવી વૈષ્ણવ બનાવ્યા હતા. પરંતુ રાજા વિષ્ણુવર્ધનના રાણી શાન્તલાદેવી તો જૈન ધર્મ જ પાળતા હતા. તેથી રાજા પોતે ભલે વૈષ્ણવ ધર્મ પાળતા હતા, છતાંય તેમણે પોતે જૈન ધર્મના મંદિરોમાં પુષ્કળ દાન દીધુ હતુ અને જૈન ધર્મના મંદિરોનો જિર્ણોદ્ધાર પણ કરાવ્યો હતો. તેમજ પ્રજાને ધર્મસેવનમાં પૂરી સ્વતંત્રતા આપી હતી.

ઈ.સ. ૧૩૫૭ થી ૧૩૭૮ના સમયમાં તે વખતના રાજાએ જૈનો અને વૈષ્ણવો વચ્ચે સમાધાન કરાવ્યું હતું. દેવરાયના રાણી વિમલાદેવી જૈનાચાર્ય અભિનયકિર્તીની શિષ્યા હતા. તેમણે શ્રવણબેલગોલામાં શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની મૂર્તિની સ્થાપના કરાવી હતી.

શ્રવણબેલગોલા મૈસુર રાજ્યના હાસન જિલ્લામાં આવેલ અત્યંત પ્રાચીન અને રમણીય સુપ્રસિદ્ધ ધાર્મિક સ્થાન છે. અહીંના શિલાલેખો તથા ભવ્ય મંદિરો અને પ્રાચીન ગૂફાઓ અને વિશાળ મૂર્તિઓ ઘણાં જ મહત્વના છે. વિર માર્તંડ ગંગરાજ્યના સેનાપતિ શ્રી ચામુંડરાય ૫૭ ફીટની વિશ્વવિખ્યાત ભગવાન બાહુબલીની મૂર્તિના નિર્મિત છે. તે વિશેનો પૂરો ઈતિહાસ આગળ આવશે.

શ્રવણબેલગોલા વિન્ધ્યગિરિ અને ચન્દ્રગિરિ એ બે પર્વતોની તળેટીમાં જ આવેલ છે. આને જૈનબિદ્રી તથા દક્ષિણકાશી પણ કહે છે અને ગોમટેશ્વરની વિશાળ મૂર્તિને કારણે ગોમટપુર પણ કહે છે. શ્રવણબેલગોલા હાસનથી ૪૫ કિ.મી. અને બેંગલોરથી આશરે ૧૭૫ કિ.મી. થી ૨૦૦ કિ.મી. છે. અહીંથી એક રસ્તો અન્ય તીર્થક્ષેત્રો જેવા કે મૂડબિદ્રી, હલેબીડ અને કારકલ તરફ જાય છે. શ્રવણબેલગોલામાં લગભગ ૫૦૦ જેટલા શિલાલેખો છે. આ શિલાલેખોમાં ભગવાન શ્રી મહાવીરથી માંડીને આચાર્યોની વંશાવલી તથા શ્રી કુન્દકુન્દાચાર્યદેવ, શ્રી ઉમાસ્વામી, શ્રી સમન્તભદ્રાચાર્ય, શ્રી શિવકોટી, શ્રી પૂજ્યપાદસ્વામી, શ્રી ગોલ્લાચાર્ય, શ્રી ત્રૈકાલ્યયોગી, શ્રી ગોપનંદી, શ્રી પ્રભાચંદ્ર, શ્રી દામનંદી, શ્રી યશકિર્તી, શ્રી કલ્યાણકિર્તી, શ્રી વાદિરાજ, વિગરે આચાર્યોનો પરિચય-ઈતિહાસ મળે છે.

શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીના શિષ્ય ચન્દ્રગુપ્તે પણ જિન દીક્ષા ધારણ કરી હતી અને શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીના સમાધિમરણ પછી પણ તેઓ અહીં જ રહ્યા હતા અને તેમના સ્વર્ગવાસ પછી પોતે ૧૨ વર્ષ સુધી તેમની ચરણપૂજા કરીને તેમનો જ માર્ગ સ્વીકાર્યો હતો. અહીં ભદ્રબાહુ ગૂફામાં ચન્દ્રગુપ્તના ચરણકમળ છે. આ સ્થાન ઉપર ૭૦૦ મુનિઓએ સમાધિમરણ કર્યું હતુ. તેથી તેનું નામ શ્રવણબેલગોલા પડયું છે.

શ્રી બાહુબલીજી ચોવીસ કામદેવોમાં પ્રથમ કામદેવ હતા. શ્રી બાહુબલીજી અને તેમના ભાઈ શ્રી ભરતજી વચ્ચે રાજ્ય બાબત દષ્ટિયુદ્ધ, જલયુદ્ધ અને મલ્લયુદ્ધ થયું હતુ. શ્રી બાહુબલીજીએ શ્રી ભરતજીને દષ્ટિયુદ્ધ અને જલયુદ્ધમાં પરાજીત કર્યા હતા. તેમજ મલ્લયુદ્ધમાં પણ શ્રી બાહુબલીજીએ શ્રી ભરતજીને ક્ષણમાત્રમાં ઉપાડીને ઘુમાવ્યા હતા. છેવટે શ્રી ભરતજીએ નારાજ થઈને ચક્ર છોડયુ. તો તે પણ શ્રી બાહુબલીજીની પ્રદક્ષિણા કરીને શ્રી ભરતજી પાસે પાછુ આવ્યું હતું. ત્યારબાદ શ્રી ભરતજીએ દૂત સાથે શ્રી બાહુબલીજીને સંદેશો કહેવરાવ્યો કે તમે રાજ્યમાં આવો. કેમકે તમારા વિના રાજ્ય શોભે નહી. અહીં આવીને બડા ભાઈ શ્રી ભરતજીને નમસ્કાર કરો. શ્રી બાહુબલીજીથી આ સંદેશો સાભંળી ન શકાયો અને જવાબમાં કહેવરાવ્યું કે જે ભાઈએ મારા ઉપર ચક્ર છોડયુ તે ભાઈને નમસ્કાર કેમ કરાય ? તેમણે દૂત સાથે કહેવરાવ્યું કે હવે શ્રી ભરતજી યુદ્ધ માટે તૈયાર રહે. દૂતે આવીને શ્રી ભરતજીને આ સમાચાર આપ્યા પછી ભયંકર યુદ્ધની તૈયારી શરૂ થઈ ગઈ. ખરેખર તો બંને ભાઈઓ તદ્‌ભવ મોક્ષગામી હતા. છેવટે શ્રી બાહુબલીજીએ શ્રી ભરતજીને કહ્યું કે "હે ભરત! તમે છ ખંડ જીતીને પૃથ્વી કબજે કરી છે. પણ તમને શરમ ન આવી કે તમારા સગા ભાઈનું રાજ્ય જીતવાની પણ તમે ઈચ્છા કરી ? ભગવાન શ્રી ઋષભદેવના જ્યેષ્ઠ પુત્રને શું આ શોભે છે ? તમે મોહવશ થઈને મારા ઉપર ચક્ર ચલાવ્યુ તે શું ન્યાયસંગત છે ? તમને રાજ્ય પ્રિય છે. તો તમે રાજ્ય ભોગવો. હું વિનયથી ચ્યુત થયો હતો, તો મને માફ કરો." તેમ કહીને શ્રી બાહુબલીજીએ તેમના પુત્ર મહાબલીને રાજ્ય સોંપીને જિનદીક્ષા ધારણ કરી.

આ તરફ શ્રી ભરતજીને પણ પોતાના કાર્ય માટે ઘણો પશ્ચાતાપ થયો. શ્રી બાહુબલીજીએ એક વર્ષ સુધી નિરાહાર ઉભા રહીને તપ કર્યુ. બંને પગ અને હાથો સુધી લતાઓ-વેલ વીંટળાઈ ગઈ અને માથાના વાળ ખભા સુધી આવી ગયા. તેમણે ૨૨ પરિષહ, ૨૮ મૂળગુણો અને ૮૪ લાખ ઉત્તરગુણોનું પાલન કર્યું, મુનિધર્મનું પાલન કર્યું અને એક વર્ષ સુધી તપ કરી શુક્લધ્યાનની સન્મુખ થયા. પરંતુ શ્રી બાહુબલીજીના મનમાં ભરતેશ્વર બાબત એક શલ્ય હતુ, જે કેવળજ્ઞાન થવામાં બાધક હતુ. તે જ વખતે શ્રી ભરતજીએ ત્યાં આવીને તેમની પૂજા કરી તો તેમનું શલ્ય દૂર થયું અને તેથી શ્રી બાહુબલીજીને તુરત કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયુ. શ્રી ભરતજીએ મંત્રીઓ, રાજાઓ અને પૂરા સંઘ સાથે ત્યાં આવીને ભગવાન શ્રી બાહુબલીજીને નમસ્કાર કર્યા. ત્યારબાદ શ્રી બાહુબલીજી પોતાના પિતા શ્રી ઋષભદેવની સમીપમાં કૈલાસ પર્વત ઉપર પહોંચ્યા.

શિલાલેખ નં. ૨૩૪ (૮૫)માં ઉલ્લેખ છે કે કન્નડ કાવ્યમાં ગોમટ અથવા પુરુદેવ શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનના પુત્ર હતા. તેમનું બીજુ નામ બાહુબલી (ભુજબલી) પણ હતુ. તેમના મોટાભાઈનું નામ ભરત હતુ. શ્રી ઋષભદેવે દીક્ષા લીધા બાદ બંને ભાઈઓ વચ્ચે રાજ્ય માટે યુદ્ધ થયું હતુ, જેમાં શ્રી બાહુબલીજીનો વિજય થયો હતો. છેવટે શ્રી બાહુબલીજીને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હતુ. ત્યારબાદ શ્રી ભરતજીએ પોદનપુરમાં તેમની સ્મૃતિરૂપે ૫૨૫ ધનુષ પ્રમાણની એક પ્રતિમાજીની સ્થાપના કરી હતી. ધીરે-ધીરે કાળાનુક્રમે આ મૂર્તિ ત્યાંથી લુપ્ત થઈ ગઈ. ફક્ત મહાન મુનિઓને જેમને મંત્ર શક્તિ હોય તેમને જ આ મૂર્તિના દર્શન થતા હતા. ગંગનરેશ રાયમલ્લના મંત્રી શ્રી ચામુંડરાયે આ ઈતિહાસ સાંભળ્યો અને તેને શ્રી બાહુબલીજીની મૂર્તિના દર્શન કરવાની તીવ્ર ભાવના થઈ. પણ પોદનપુરની યાત્રા તેમના માટે અશક્ય હતી.

“ભુજબલી ચરિત્ર” અનુસાર જૈનાચાર્ય શ્રી જિનસેને ચામુંડરાયની માતા કાલલદેવીને આ મૂર્તિનું વર્ણન સંભળાવ્યુ. આ સાંભળીને ચામુંડરાયની માતાએ નકકી કર્યું કે જ્યાં સુધી હું આ ગોમટદેવના દર્શન ન કરૂ, ત્યાં સુધી મારે દૂધ ન ખપે. માતૃભક્ત ચામુંડરાયે આ હકીકત તેની પત્ની અજીતાદેવીના મુખેથી સાંભળી. તેથી માતૃભક્ત ચામુંડરાયે તરત જ ગોમટેશ્વરની યાત્રા માટે પ્રયાણ કર્યું. રસ્તામાં શ્રવણબેલગોલાની ચન્દ્રગુપ્ત બસ્તીમાં ભગવાન શ્રી પાર્શ્વનાથના દર્શન કર્યા. યાદ રાખો કે દક્ષિણમાં મંદિરને બસ્તી કહે છે. અંતિમ શ્રુતકેવળી શ્રી ભદ્રબાહુના ચરણકમળને પણ વંદન કર્યા. રાત્રે ચામુંડરાયને સ્વપ્ન આવ્યું કે પોદનપુરવાળી ગોમટેશ્વરની મૂર્તિના દર્શન તો ફક્ત દેવો જ કરી શકે છે. તમારા માટે ત્યાં દર્શન કરવાનું શક્ય નથી. પરંતુ તમારી ભક્તિથી પ્રસન્ન થઈને ગોમટેશ્વર તમને અહીં દર્શન દેશે. તમે મન-વચન-કાયાની શુદ્ધિ કરીને સામેના પર્વત ઉપર એક સુવર્ણબાણ છોડો અને ભગવાનના દર્શન કરો. તેમના માતાજીને પણ આવું જ સ્વપ્ન આવ્યુ.

બીજે દિવસે સવારે શ્રી ચામુંડરાયે સ્નાન-પૂજા-ભકિત કરીને શુદ્ધ થઈને ચન્દ્રગિરિ પહાડની એક શિલા ઉપર ઉભા રહીને દક્ષિણ તરફ મુખ રાખીને એક સુવર્ણબાણ છોડયુ. તે બાણ બડી પહાડી

એટલે કે સામેના વિન્ધ્યગિરિના મસ્તક ઉપર લાગ્યુ. બાણ લાગ્યુ કે તુરત જ વિન્ધ્યગિરિ પર્વત કંપી ઉઠયો. પથ્થરોના પોપડા ઉખડયા અને ગોમટેશ્વરનુ એટલે કે શ્રી બાહુબલીજીનું મસ્તક દેખાયુ. શ્રી ચામુંડરાય અને તેની માતા-બંનેની આંખમાંથી ભક્તિવશાત્ અશ્રુધારા વહેવા લાગી. શ્રી ચામુંડરાયે તુરત જ અસંખ્ય મૂર્તિકારોને બોલાવ્યા. દરેક જણ હીરાની છીણી લઈને ત્યાં ગયા અને આસપાસના પથ્થરના પોપડા ઉખેડતા ગયા. તો છાતી દેખાણી અને વિશાળ હાથ ઉપર વીંટળાયેલી માધવી લતાઓ દેખાવા લાગી. ભક્ત માતાનું હૃદય ખીલી ઉઠયુ અને "જય ગોમટેશ્વર" નો ધ્વનિ ગુંજી ઉઠયો. આકાશમાંથી પુષ્પવૃષ્ટિ થઈ. ત્યારબાદ શ્રી ચામુંડરાયે કારીગરો પાસે "અખંડ વાગીલુ" નામનો મોટો દરવાજો કરાવ્યો અને આજુબાજુમાં સીડીઓ તૈયાર કરાવીને ભગવાનને અભિષેક માટેની તૈયારી કરાવી. તે વખતે એક વૃદ્ધ મહિલા નામે ગલ્લકાયજી એક નાનકડી પ્યાલીમાં દૂધ લઈને ત્યાં અભિષેક માટે આવી અને કહ્યું કે મને અભિષેક કરવા માટે જવા દો. પણ ત્યાં બિચારી આ વૃદ્ધાનું કોણ સાંભળે ? આ રીતે દરરોજ સવારે તાજું દૂધ પ્યાલીમાં લઈને આવે અને દરરોજ અભિષેક માટે વિનંતી કરે. પણ કોઈ જ તેને દાદ ન આપે. આ રીતે એક મહિનો ચાલ્યુ.

ત્યારબાદ અભિષેક માટેનો દિવસ આવ્યો. ચામુંડરાયે ૧૦૦૮ ઘડા અભિષેક માટે તૈયાર કર્યા હતા. અભિષેક શરૂ કર્યો પણ ભગવાનને અભિષેક ન થયો એટલે કે ૧૦૦૦ જેટલા ઘડામાંથી દૂધ ઢોળાવા છતાંય મૂર્તિના ગળા સુધી પણ દૂધ ન પહોંચે. આથી શ્રી ચામુંડરાયે ગભરાઈને પ્રતિષ્ઠાચાર્યને કારણ પૂછયુ. તો પ્રતિષ્ઠાચાર્યએ તેને કહ્યું કે તમને કાંઈક ગર્વ-અભિમાન થયેલ છે. તેથી દૂધ ગળેથી નીચે ઉતરતુ નથી. તેમણે (પ્રતિષ્ઠાચાર્યએ) આદેશ કર્યો કે જે વૃદ્ધ ડોશી ગલ્લકાય તેની કટોરીમાં દૂધ લઈને આવી છે. તેના હાથે પ્રથમ અભિષેક કરાવો. કેમ કે તે એક મહિનાથી આ રીતે પ્યાલીમાં દૂધ લઈને અભિષેક કરવા માટે આવે છે. પણ તમે દાદ દેતા ન હતા. આથી શ્રી ચામુંડરાયે પ્રતિષ્ઠાચાર્યના આદેશનું પાલન કર્યુ. વૃદ્ધાએ એક પ્યાલી દૂધથી મૂર્તિનો અભિષેક કર્યો, તો આખો પહાડ દૂધમય થઈ ગયો. શ્રી ચામુંડરાયને તુરત જ જ્ઞાન થયું કે આટલી મહેનત, આટલો ખર્ચ અને આટલો વૈભવ એક કટોરી દૂધની સામે પણ તુચ્છ છે.

ત્યારબાદ શ્રી ચામુંડરાયે પહાડની નીચે એક નગર વસાવ્યુ અને પોતાના ગુરુ શ્રી અજીતસેનના કહેવા મુજબ તે ગામનું નામ "શ્રવણબેલગોલા" રાખ્યુ અને તે ગામમાં ગલ્લકાય વૃદ્ધાની મૂર્તિ પણ બનાવી.

"ગોમટેશ્વર ચરિત"માં ચામુંડરાયે સુવર્ણબાણ છોડયુ કે તુરત જ ગોમટની મૂર્તિ પ્રગટ થઈ હતી તેમ ઉલ્લેખ છે. ચામુંડરાયે શિલ્પી મૂર્તિકારોને બોલાવી મૂર્તિને સુઘટીત કરાવી હતી.

"રાજા બલીકથા" અનુસાર પ્રાચીન કાળમાં રામ, રાવણ અને રાવણની રાણી મંદોદરીએ બેલગોલના ગોમટેશ્વરની વંદના કરી હતી. આ રીતે આ બાહુબલીજીની મૂર્તિની સ્થાપના ચામુંડરાયે કરાવી હતી તેમ કહેવુ બિલકુલ વ્યાજબી છે. બાકી ૫૭ ફીટની મૂર્તિ ખોદકામમાં

પ્રાપ્ત થઈ હતી અને તેને પર્વત ઉપર લાવીને પ્રતિષ્ઠિત કરી તેવી વાત ઉપરનો ઈતિહાસ જોતા બુદ્ધિગમ્ય લાગતી નથી.

"બાહુબલી ચરિત"માં આ ગોમટેશ્વરની પ્રતિષ્ઠાનો સમય સંવત ૬૦૦માં ચૈત્ર સુદ-૫ ને રવિવાર કુંભ લગ્ન મૃગશીશ નક્ષત્રનો લખેલ છે. વિદ્વાનોએ આ સંવત ઉપરથી તા. ૨૩ માર્ચ, ૧૦૨૮ નકકી કરેલ છે. પ્રશ્ન એમ થાય છે કે શ્રી બાહુબલીજીની મૂર્તિની ઉપાસના કઈ રીતે શરૂ થઈ ? તો એમ લાગે કે આ અવસર્પીણીકાળમાં સૌ પ્રથમ શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનથી પણ પહેલા મોક્ષ જવાવાળા ક્ષત્રિયવીર શ્રી બાહુબલીજી હતા અને તેમણે મુક્તિનો માર્ગ દેખાડયો. ત્યારથી તેમની મૂર્તિની ઉપાસના શરૂ થઈ. બીજુ કારણ એમ કહેવાય છે કે શ્રી બાહુબલીજીનો અપૂર્વ ત્યાગ, અલૌકિક આત્મનિગ્રહ અને નિજબંધુના પ્રેમના કારણે તેમના મોટાભાઈ ભરત સમ્રાટે તેમને પૂજ્યા હતા. તેથી શ્રી ભરતજી પછી સૌએ તેમનું અનુકરણ કર્યું અને તે કારણે બાહુબલીની ઉપાસના શરૂ થઈ એટલે કે પૂજવાનુ શરૂ થયુ. ત્યારબાદ શ્રી ચામુંડરાયે અનુકરણ કર્યું હતુ. તેમજ અન્ય ક્ષત્રિયોએ કારકલ અને વેણૂરમાં પણ ગોમટેશ્વરની મૂર્તિઓ સ્થાપી હતી.

સંસ્કૃતમાં "ગોમ્મટ" શબ્દનો અર્થ કામદેવ થાય છે. તેથી બાહુબલીજીની મૂર્તિ "ગોમ્મટ" નામથી પ્રખ્યાત થઈ. તેમજ સિદ્ધાન્ત ચક્રવર્તી આચાર્યપ્રવર શ્રી નેમીચંદ્રજીએ ચામુંડરાયનો ઉલ્લેખ "ગોમ્મટરાય" ના નામથી કરેલ છે અને પોતાના શિષ્ય ચામુંડરાય માટે રચેલ "પંચસંગ્રહ" ગ્રંથનું નામ "ગોમ્મટસાર" રાખ્યુ. કારણ કે ચામુંડરાયનું બીજું નામ ગોમ્મટ પણ હતુ. તેથી પણ આ મૂર્તિનું નામ "ગોમટેશ્વર" પડયુ તેમ કહેવાય છે.

આ મૂર્તિની ઊંચાઈ ૫૭ ફીટ છે. સન્ ૧૫૦૦ના શિલાલેખ નં. ૨૩૧ મુજબ તે વખતે કરાયેલ અભિષેકમાં વપરાયેલ દૂધ-દહીંનો ખર્ચ વિગેરે વિગત તેમાં લખેલ છે. સન્ ૧૩૯૮ના શિલાલેખ નં. ૧૫૪ (૧૦૫)માં લખ્યું છે કે ગોમટેશ્વરનો સાત વખત મસ્તકાભિષેક થયો હતો.શ્રી ચામુંડરાયે સુવર્ણબાણથી મૂર્તિ નીકળ્યા પછી મૂર્તિ નિર્માણ કરી ત્યારે તે મૂર્તિની આજુબાજુમાં કાંઈ જ ન હતુ. ત્યાર પછી હોયસલનરેશ વિષ્ણુવર્ધનના સેનાપતિ ગંગરાજે મૂર્તિની ફરતો કિલ્લો રક્ષાબંધી હેતુ કરાવ્યો હતો. ઈ. સ. ૧૧૧૭માં તે કિલ્લો કરાવ્યો હતો. આ કિલ્લામાં ૪૩ જિનબિંબોની સ્થાપના થઈ હતી. શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ ભગવાન ૩।। ફીટના, શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ૫ ફીટના, શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુ ૪।। ફીટના, શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન ૫ ફીટના, વિગેરે ૪૩ મૂર્તિઓની સ્થાપના કરી હતીં. અગાઉ લખ્યા મુજબ દક્ષિણમાં મંદિરને "બસ્તી" કહે છે. દા.ત., સિદ્ધ બસ્તી, ઓદેગલ બસ્તી, ચોવીસ તીર્થંકરની બસ્તી-તેમ કહે છે.

અહીં શ્રવણબેલગોલામાં પ્રાચીન તાડપત્રો ઉપર લખેલા ઘણા દિગંબર જૈન શાસ્ત્રો છે, જે અહીંના ભટ્ટારકજી પાસે રહે છે. યાત્રીઓને તેઓ આ શાસ્ત્રોના દર્શન કરાવે છે. ૪૦૦ ઉપરાંત શાસ્ત્રો અહીં સાચવીને રાખ્યા છે, જે કન્નડ ભાષામાં છે. શ્રી ચામુંડરાયના ગુરુ શ્રી સિદ્ધાન્તચક્રવર્તીએ "ગોમ્મટસાર" બનાવ્યું છે. તેના દર્શન પણ તેઓ કરાવે છે. તેમાં પહેલા પાને શ્રી માનસ્થંભજી

કેમ બનાવવો તેનું પુરૂં વર્ણન ચિત્રો સાથે છે. ૧૦૦૦ વર્ષ પહેલા આ લખાયેલા છે. આ તાડપત્ર ઉપર લખેલા શાસ્ત્રો જીર્ણ થયા હોઈને તેને સાચવી રાખવા માટે તેઓ પરદેશથી મંગાવેલ ફાયરપ્રુફ-વોટરપ્રુફ કાગળ ઉપર ચોડતા જાય છે.

આ રૂમનો નવો દરવાજો સુંદર નકશીવાળો બનાવ્યો છે. જેમાં નીચેના ભાગમાં શ્રી માનસ્થંભજી કોતરેલ છે અને ઉપરના ભાગમાં ૨૫૦૦મા નિર્વાણ મહોત્સવનું ચિત્ર કોતરેલ છે. તે સિવાય તાડપત્ર ઉપર અનેક શાસ્ત્રો પ્રાકૃત ભાષામાં અને કન્નડ લિપિમાં કોતેરેલા (લખેલા) છે. તાડપત્રની ૨ ઈંચની પહોળી પટ્ટીમાં ૧૧ લાઈન સ્પષ્ટ સુંદર અક્ષરોમાં લખેલી છે.

ભલે તે જમાનામાં પ્રેસ કે કાગળ નહોતા. પરંતુ આચાર્યોએ તાડપત્રો ઉપર કાંટા જેવા સાધનથી એકધારા સુંદર અક્ષરોમાં શાસ્ત્રો લખ્યા છે, તે ખરેખર અજોડ છે. ગ્રેફાઈટ પાવડરથી આ અક્ષરો સ્પષ્ટ દેખાય છે. તાડપત્રો ઉપર સોય જેવી સળીથી અક્ષરો કોતરેલા છે. તાડપત્રીની બંને બાજુ કોતરેલા છે. વાસ્તવિક રીતે જૈનમાં સરસ્વતિ (દેવી) નથી. હજાર વર્ષ પહેલા આદિપુરાણ કન્નડમાં લખાયું તેમાં સરસ્વતિ એટલે જિનવાણીની સ્તુતિ કરેલી છે. આ રીતે જિનેન્દ્રદેવની વાણી સરસ્વતિ (જિનવાણી) કહેવાય. તેને બદલે લોકોએ સમજ્યા વગર સરસ્વતિ દેવીની પૂજા કરવા માંડી અને ધીરે ધીરે સરસ્વતિ દેવીની મૂર્તિની સ્થાપના કરવા માંડી. ત્યારથી ભારતના જૈનો પદ્માવતીદેવીની પૂજા કરવા માંડયા. પણ મોક્ષમાર્ગમાં તેનું સ્થાન નથી. શ્રી કુન્દકુન્દાચાર્યદેવના ચરણકમળ અહીંના નાના પહાડ ઉપર છે. તેથી શ્રી કુન્દકુન્દાચાર્યદેવ અહીં જરૂર આવ્યા હશે તેમ અનુમાન થાય છે. તેનું પ્રમાણ શોધાય છે. શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીની ગૂફામાં તેમના ચરણકમળના દર્શન કરવા આવ્યા હશે તેમ અનુમાન થાય છે તેમ અહીંના ભટ્ટારકજી કહે છે.

ઉપર લખવા મુજબ શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી સાથે ૧૨૦૦૦ શ્રમણો ઉત્તર ભારતમાંથી અહીં દક્ષિણમાં આવ્યા હતા. ૧૨ વર્ષનો દુષ્કાળ પૂરો થયા પછી કેટલાક શ્રમણો ફરી પાછા ઉત્તર ભારતમાં પાછા ગયા. તો તેમની સાથેના કેટલાક શ્રમણો જે તેમની જોડે દક્ષિણમાં આવ્યા ન હતા અને અહીં જ રહ્યા હતા, તેમને જોયા તો તેમનામાંથી ઘણાં શિથિલાચારી થઈ ગયા હતા. કોઈએ લંગોટી પહેરી હતી. તો કોઈએ સાધુના કપડા પહેર્યા હતા. આથી દક્ષિણમાંથી પરત આવેલા સાધુઓએ તેમને સમજાવ્યુ કે તમે આ શું કર્યુ ? તમે આમ કર્યુ, તેથી જૈન ધર્મ વગોવાશે અને તમને મહાન દોષ લાગશે. આથી કેટલાક શ્રમણોને લાગ્યું કે તેમણે મોટી ભૂલ કરી છે અને પશ્ચાતાપ કરીને તેઓ ફરી દિગંબર જૈન મુનિ થયા.

દક્ષિણકાશીને ઉત્તરભારતમાં જૈનબદ્રી, બાહુબલી, ગોમટેશ્વર, દક્ષિણકાશી પણ કહે છે. શ્રવણબેલગોલા શબ્દ કન્નડ ભાષાનો છે. કન્નડ ભાષામાં મૂળ તો શ્રમણ બિલીકોલા શબ્દ હતો. તેમાંથી અપભ્રંશ થતા-થતા શ્રવણબેલગોલા થયું છે. પ્રાચીન કાળમાં આ સ્થળ જૈન સાધુઓની તપોભૂમિ હતી. ઉત્તરમાં ચન્દ્રગિરિ અને દક્ષિણમાં વિન્ધ્યગિરિ (ઈન્દ્રગિરિ) નામના

બે પહાડ છે. શ્રી ભદ્રબાહુના સમાધિમરણ પછી ચન્દ્રગુપ્ત જેમનુ મુનિદીક્ષા લીધા પછી નામ વિશાખાચાર્ય હતુ, તેમણે ૧૨ વર્ષ સુધી ચન્દ્રગિરિ પર્વત ઉપર પોતાના ગુરુ શ્રી ભદ્રબાહુની સમાધિ પાસે તપ-ધ્યાન કર્યું હતુ અને પોતાનું આયુષ્ય પણ હવે અલ્પ છે તેમ જાણીને તેમણે પણ અહીં સમાધિમરણ કર્યું હતુ. તેથી વિશાખાચાર્ય જેમનું સંસાર અવસ્થામાં ચન્દ્રગુપ્ત નામ હતુ, તેમના ઉપરથી આ પહાડનું નામ ચન્દ્રગિરિ પડયુ. તે વાતને સમર્થન આપતા ઘણા શિલાલેખો અહીં છે.

એટલુ તો ચોકકસ કહી શકાય કે શ્રી સમ્મેદશિખરજીની જેમ આ ગોમટેશ્વર-શ્રવણબેલગોલા પણ પવિત્ર તીર્થ છે. કેમકે અહીંથી પણ સેંકડો મુનિવરોએ તપસ્યા કરીને મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી છે. આ સ્થાન ઉપર રહીને મહાન આચાર્યોએ ધર્મ, વ્યાકરણ, ન્યાય, વિગેરે અનેક વિષયો પર અનેક ગ્રંથોનું નિર્માણ કર્યું છે. આચાર્ય શ્રી નેમીચન્દ્ર સિદ્ધાન્તચક્રવર્તીએ અહીં રહીને દ્રવ્યસંગ્રહ, ગોમ્મટસાર, ત્રિલોકસાર, લબ્ધિસાર અને ક્ષપણાસાર, વિગેરે મહાન ગ્રંથરત્નોની રચના કરી હતી. તેમજ ઉપદેશ આપીને જૈન ધર્મની જાહોજલાલી બતાવી હતી. અહીં ગોમટેશ્વર વિદ્યાપીઠ પણ છે, જ્યાં છાત્રોને માટે નિઃશુલ્ક ધાર્મિક શિક્ષણ, ભોજન અને રહેવાની વ્યવસ્થા કરેલ છે.

હવે તો અત્યારે આધુનિક સગવડતાવાળી ઘણી ધર્મશાળાઓ બની ચૂકી છે. તેમજ શાકાહારી કેન્ટીનો પણ થઈ છે તેમ સાંભળવા મળ્યું છે. તેથી આજકાલ દેશ-વિદેશથી પુષ્કળ સંખ્યામાં લોકો અહીં આવે છે. આ ક્ષેત્ર પર્યટનનુ અને દર્શનીય સ્થળ બની ચૂક્યું છે.

ચન્દ્રગિરિ પહાડ :-

વિન્ધ્યગિરિ પહાડની સામે જ ચન્દ્રગિરિ પહાડ આવેલ છે. આ પહાડ તદ્દન નાનકડી ટેકરી જેવો જ છે. જે ચઢતા માત્ર દસ મિનિટ જ થાય છે. આ પહાડને તીર્થગિરિ અથવા ઋષીગિરિ અથવા ઈન્દ્રગિરિ પણ કહે છે. પરંતુ ચન્દ્રગિરિ નામ વધુ પ્રચલીત છે અને સમ્રાટ ચન્દ્રગુપ્તના નામ ઉપરથી આ ચન્દ્રગિરિ નામ પડયુ હોઈને વધુ ઉચીત લાગે છે. અંતિમ શ્રુતકેવળી શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીએ આ પહાડ ઉપર સમાધિમરણ કર્યું હતુ. તેથી જ અહીં તેમના ચરણકમળ છે. સમ્રાટ ચન્દ્રગુપ્તે (વિશાખાચાર્ય-મુનિદશાનું નામ) પણ તેમના ગુરુની સેવામાં અહીં જ જીવન વિતાવ્યુ હતુ અને તેમણે પણ વ્રત-તપ કરીને સંલ્લેખનાવ્રત ધારણ કરીને અહીં જ સમાધિમરણ કર્યું હતુ. ચન્દ્રગિરિ પહાડ ઉપર શ્રી ભરતજીની પણ મૂર્તિ છે. શ્રી બાહુબલીજી અને શ્રી ભરતજી-બંને સામસામા પહાડ ઉપર ઉભા રહીને જાણે કે આત્માનુભવની વાતો કરતા હોય તેમ શોભી રહ્યા છે. આ પહાડ ઉપર શ્રી શાંતિનાથ બસ્તી, શ્રી સુપાર્શ્વનાથ બસ્તી, શ્રી પાર્શ્વનાથ બસ્તી, શ્રી કતલે બસ્તી, શ્રી ચન્દ્રગુપ્ત બસ્તી, શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ બસ્તી, શ્રી ચામુંડરાય બસ્તી, વિગેરે છે. તે સિવાય અહીં ભદ્રબાહુ ગૂફા છે કે જ્યાં અંતિમ શ્રુતકેવળી શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીના ચરણકમળ છે.

ચામુંડરાય શિલા :-

ચન્દ્રગિરિ પહાડની નીચે જે શિલા છે, તેને "ચામુંડરાય શિલા" કહે છે. કારણ કે ચામુંડરાયે આ શિલા ઉપર ઉભા રહીને વિન્ધ્યગિરિ પહાડ ઉપર સુવર્ણબાણ છોડયું હતું. શિલા ઉપર જૈન ગુરુઓના ચિત્રો છે. ત્યાં તેનું નામ પણ કોતરેલ છે. ચન્દ્રગિરિ અને વિન્ધ્યગિરિ પહાડોની વચ્ચે શ્રવણબેલગોલા ગામ આવેલું છે. ત્યાં પણ ભંડારી બસ્તી, અકકન બસ્તી, સિદ્ધાન્ત બસ્તી, નગર જિનાલય, જૈન મઠ, વિગેરે આવેલા છે.

શ્રવણબેલગોલા ગામથી આશરે ૧।। કિ.મી. દૂર જિનનાથપુર નામનુ ગામ છે. ત્યાં શ્રી શાંતિનાથ બસ્તીમાં શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુની ૫।। ફીટ ઉચી ભવ્ય અને દર્શનીય મૂર્તિ છે.

ચન્દ્રગિરિ પહાડ ઉપરના મંદિરોનું વર્ણન :-

૧) **શ્રી પાર્શ્વનાથ બસ્તી (મંદિર) :** આ મંદિર સુંદર અને વિશાળ છે. અંદર શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની સપ્તફેણવાળી મનોજ્ઞ, કાયોત્સર્ગ પ્રતિમાજી છે. મંદિરની સામે માનસ્થંભજી છે. મંદિરની ચારે બાજુ યક્ષ-યક્ષિણીઓની મૂર્તિઓ છે.

૨) **શ્રી કતલે બસ્તી :** શ્રી આદિનાથ ભગવાનનું આ બહુ મોટું મંદિર છે. ગર્ભગૃહમાં પ્રદક્ષિણા દેવાની સગવડતા છે. એક જ દરવાજો છે. મંદિરમાં એક પણ બારી નથી, તેથી મંદિરમાં અંધકાર છે. તે પરથી જ મંદિરનું નામ કતલે (અંધકાર) બસ્તી પડયું છે. આ મંદિરનું નિર્માણ હોયસલ રાજા વિષ્ણુપતિના સેનાપતિ ગંગરાજે પોતાના માટે કરાવ્યું હતું.

૩) **શ્રી ચન્દ્રગુપ્ત બસ્તી :** સમ્રાટ ચન્દ્રગુપ્તે આ નાનુ પણ સુંદર મંદિર કરાવ્યું હતું. ત્રણ ગર્ભગૃહ અને મુખ્ય મંડપ સાથેના આ મંદિરમાં મૂળનાયક શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ છે. મુખ્ય મંડપમાં દિવાલ ઉપર શ્રુતકેવળી શ્રી ભદ્રબાહુ અને સમ્રાટ ચન્દ્રગુપ્તના જીવનવૃતાંતના કેટલાક પ્રસંગો કોતરેલા છે.

૪) **શ્રી શાંતિનાથ મંદિર :** આ મંદિરમાં શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનના ૧૧ ફીટ ઊંચા મનોહર પ્રતિમાજી છે. ભીંતચિત્રોથી સુશોભિત આ મંદિર દર્શનીય છે.

૫) **શ્રી સુપાર્શ્વનાથ બસ્તી :** આ મંદિરમાં સપ્તફેણી ૩ ફીટની શ્રી સુપાર્શ્વનાથ પ્રભુની પ્રતિમા.છે

૬) **શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ બસ્તી :** શ્રી પાર્શ્વનાથ બસ્તીની બાજુમાં જ આ મંદિરમાં શ્રી ચન્દ્ર પ્રભુ ભગવાનની ૩ ફીટની મૂર્તિ છે. આ મંદિરની સામે જ એક શિલાલેખ છે. જેના ઉપરથી ખ્યાલ આવે છે કે આ મંદિર શ્રી પુરુષના પુત્ર ગંગરાજ (બીજા) શિવમાર દ્વારા સન ૮૦૦માં નિર્માણ થયું હતુ.

૭) **શ્રી ચામુંડરાય બસ્તી :** ચન્દ્રગિરિ પર્વત ઉપર શિલ્પકળાની દષ્ટિએ ચામુંડરાય મંદિર સર્વશ્રેષ્ઠ અને વિશાળ છે. આ મંદિરમાં તીર્થંકર શ્રી નેમિનાથ ભગવાનની ૫ ફીટ ઊંચી

પ્રતિમા છે. બાજુમાં યક્ષ-યક્ષિણીઓની મૂર્તિ છે. આ મંદિર શિખરબંધી મંદિર છે. અહીં પણ શિલાલેખ નં. ૨૨૩ છે, જેમાં આ મંદિર શ્રી ચામુંડરાયે સન ૯૦૨ લગભગમાં કરાવ્યાનો ઉલ્લેખ છે. આ મંદિરની ઉપર પણ મંદિર છે, જેમાં તીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ છે. શિલાલેખ નં. ૬૭ ઉપરથી એમ નકકી થાય છે કે આ ઉપરનું મંદિર ચામુંડરાયના પુત્ર જિનદેવે નિર્માણ કરાવ્યું છે. આચાર્ય શ્રી નેમીચન્દ્ર સિદ્ધાન્તચક્રવર્તીએ આ મંદિરમાં બેસીને મહત્વનો ગ્રંથ "ગોમ્મટસાર", વિગેરેની રચના કરી હતી. તેથી આ મંદિરનું નિર્માણ મહત્વ ઘણું છે. શ્રી ચામુંડરાયનુ બીજુ નામ ગોમટ હતુ તેમ કહેવાય છે. તેથી શ્રી ચામુંડરાયના નામ ઉપરથી આ શાસ્ત્રનું નામ "ગોમ્મટસાર" રાખેલ છે. (જુઓ ગોમ્મટસાર કર્મકાંડ ગાથા)

૮) શ્રી શાસન બસ્તી : ગર્ભગૃહમાં શ્રી આદિનાથ ભગવાનની ૫ ફીટની પ્રતિમા છે. તેમજ મુખ્ય મંડપમાં યક્ષ-યક્ષિણીની મૂર્તિ છે. આ મંદિર ગંગરાજ દ્વારા સન ૧૧૧૭ શક સંવત ૧૦૩૨માં ફાગણ સુદ-૫ના રોજ નિર્માણ થયાનો અહીં લેખ છે.

૯) શ્રી મજ્જીગણ બસ્તી : અહીં ૩॥ ફીટની શ્રી અનંતનાથ ભગવાનની મૂર્તિ છે. આ કળામય મંદિર હોયસલના શાસનકાળ દરમ્યાન થયું હોવાનુ અનુમાન છે.

૧૦) શ્રી એરડુકટ્ટે બસ્તી : આ મંદિરનું નામ કન્નડ ભાષામાં છે. આ મંદિરમાં શ્રી આદિનાથ ભગવાનના ૫ ફીટના ભવ્ય પ્રતિમાજી છે. આ મંદિરને ઉભય વેદીકા મંદિર પણ કહે છે. આ મંદિરની બંને બાજુ ચબુતરા છે અને વચ્ચે સીડી છે. તેથી કદાચ તેનું નામ ઉભય વેદીકા પડયુ હોય. અહીંના શિલાલેખ નં. ૬૩ થી નકકી થાય છે કે ગંગરાજ સેનાપતિની પત્ની શીલવતી લક્ષ્મીદેવીએ આ મંદિર નિર્માણ કરાવેલ છે.

૧૧) શ્રી સવતીગંધવારણ બસ્તી : આ વિશાળ મંદિરમાં શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની ૫ ફીટની પ્રભાવશાળી ભવ્ય મૂર્તિ છે. આ મંદિર સન્ ૧૧૨૩માં વિષ્ણુવર્ધન મહારાજાની રાણી શાંતલાદેવીએ બંધાવ્યું છે. આ મંદિર ૭૦ ફીટ લાંબુ અને ૩૫ ફીટ પહોળુ છે.

૧૨) શ્રી તેરીન બસ્તી : આ મંદિર પણ ૭૦ ફીટ લાંબુ અને ૩૫ ફીટ પહોળુ છે. આ મંદિરનો ઘાટ રથ જેવો છે. તેરીનનો અર્થ રથ થાય છે. તેથી રથાકાર મંદિરનું નામ તેરીન રાખ્યુ હશે. આ રથાકાર મંદિર ઉપર બાવન મૂર્તિઓ કોતરેલી છે. તેથી તેને નંદીશ્વર મંદિર પણ કહે છે.

૧૩) શ્રી શાંતિશ્વર બસ્તી : હોયસલના સમયનું આ મંદિર છે, જેમાં શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુની ૪ ફીટની પ્રતિમા છે. ઘુમ્મટ ઉપર સારી કારીગરી છે.

૧૪) શ્રી કુગે બ્રહદ્દેવ સ્થંભ : ચન્દ્રગિરિ પહાડની દક્ષિણ તરફ આ ઊંચો સ્થંભ છે, જેની ઉપર બ્રહ્મદેવની એક નાનકડી મૂર્તિ છે. આ સ્થંભ ગંગરાજ ભારસિંહનું સ્મારક છે. તેનું મૃત્યુ સન્ ૯૬૪માં થયું હતું.

૧૫) શ્રી મહાનવમી મંડપ : શ્રી શાંતિનાથ મંદિરથી ઉત્તર દિશામાં એક શિલા ઉપર બે થાંભલાથી આ મંડપ નિર્માણ થયેલ છે, જે સન ૧૧૭૬માં થયેલ છે. અહીં નયકિર્તિ આચાર્યના સમાધિમરણનો ઉલ્લેખ શિલાલેખમાં છે.

૧૬) શ્રી ભરતેશ્વર : શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની ઉપર તરફ અને મહાનવમી મંડપની પશ્ચિમ તરફ શ્રી બાહુબલીજીના મોટાભાઈ શ્રી ભરતેશ્વરની ૯ ફીટ ઊંચી મૂર્તિ છે. આ મૂર્તિ ફકત ઢીંચણ સુધીની જ બનાવીને મૂકી છે. તેથી આમ અધૂરી મૂર્તિ કેમ હશે તે પ્રશ્ન જરૂર થાય. નવમી સદીના શિલાલેખથી અનુમાન થાય છે કે શ્રી અરીષ્ટનેમી દ્વારા આ મંદિરનું નિર્માણ થયેલ છે.

૧૭) ભદ્રબાહુ ગૂફા : કોટની બહાર પૂર્વ દિશામાં આ ગૂફા છે. અહીં અંતિમ શ્રુતકેવળી શ્રી ભદ્રબાહુ આચાર્યના ચરણકમળ છે. શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી અહીં આ ગૂફા ઉપર તપ-ધ્યાન કરતા હતા અને પોતાનુ આયુષ્ય હવે અલ્પ છે તેમ તેમના જ્ઞાનમાં આવતા તેમણે અહીં જ સમાધિમરણ કર્યું હતુ. તેથી આ ગૂફાનું નામ ભદ્રબાહુ ગૂફા રાખેલ છે. તેમના શિષ્ય ચન્દ્રગુપ્તે (મુનિ વિશાખાચાર્ય) તેમની અહીં ખૂબ સેવા કરી હતી. તેમણે પણ અહીં સમાધિમરણ કર્યું હતુ. તેથી તેમના ચરણકમળ પણ અહીં છે. આ ગૂફાસ્થાન અત્યંત શાંતિમય છે.

૧૮) શ્રી ચામુંડરાય ગુંડુ (શિલા) : ચન્દ્રગિરિ પહાડ ચઢતા વચ્ચે રસ્તામાં આ શિલા આવે છે કે જેના ઉપર ઉભા રહીને શ્રી ચામુંડરાયે સામા વિન્ધ્યગિરિ પહાડ ઉપર સુવર્ણબાણ છોડયુ હતુ, જેના ફળ સ્વરૂપે શ્રી ગોમટેશ્વરની મૂર્તિના દર્શન થયા હતા. અહીં અનેક જિનબિંબો અને મુનિઓના ચિત્રો કોતરેલા છે.

આપણા શ્રી સમયસારજી શાસ્ત્રમાં શ્રી કુન્દકુન્દાચાર્યદેવના મહિમા સંબંધી જે શ્લોકો છાપેલા છે. તે અહીંના ચન્દ્રગિરિ પહાડ ઉપરના શિલાલેખોમાંથી જ મળેલા છે. ચન્દ્રગિરિ પહાડ ઉપર પ્રાકૃત ભાષામાં કન્નડી લિપિમાં સ્થંભો ઉપર હજૂ આ શ્લોકો કોતરેલા છે. ચન્દ્રગિરિ પહાડ ઉપરની શ્રી ભરતજીની મૂર્તિને કોઈ દ્વેષીએ ખંડિત કરી છે. લીંગ ઉપર તથા અન્ય ભાગમાં ખંડિત કરી છે.

આ રીતે શ્રવણબેલગોલાનો સુવર્ણ ઈતિહાસ અહીં પૂર્ણ કરતા મને આનંદ થાય છે.

અંદરમાં અનંતી શક્તિ પડી છે, પુરૂષાર્થ કરે તો પ્રગટે.
ક્ષણે ક્ષણે દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરુની આરાધના કરવી તે બાહ્ય સામગ્રી છે.
ક્ષણે ક્ષણે આત્માની આરાધના કરવી તે અંતરની સામગ્રી છે.

શ્રવણબેલગોલનગર

શ્રવણબેલગોલા પાસે એક નાનુ ગામ છે. તેને શ્રવણબેલગોલનગર કહે છે. અહીં અનેક પ્રાચીન અને દર્શનીય જિનમંદિરો છે, જેનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન નીચે મુજબ છે.

મંદિર નં. ૧ : શ્રી ભંડાર બસ્તી : આ વિશાલ મંદિર મઠની પાસે છે. તેમાં ચોવીસ તીર્થંકર ભગવંતોની મૂર્તિ છે. કલાની દષ્ટિએ આ મંદિર અનુપમ અને ભવ્ય છે. સામે માનસ્થંભજી છે. તેની પાસે જ પાંડુકશીલાની રચના છે.

મંદિર નં. ૨ : શ્રી અકકન બસ્તી : હોયસલ સમયનું આ મંદિર અત્યંત સુંદર, આકર્ષક અને કલામય છે. અહીં સપ્તફેણવાળા શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની ૫ ફીટની મૂર્તિ છે. પ્રભાવલીમાં ચોવીસ તીર્થંકરોની મૂર્તિઓ છે. બહારની બાજુમાં પદ્માવતી અને ધરણેન્દ્રની મૂર્તિઓ છે. આ મંદિરના થાંભલા ચમકતા કસોટી પથ્થરના બનેલા છે. આ મંદિરનું શિખર મેરૂ જેવું છે.

મંદિર નં. ૩ : શ્રી સિદ્ધાન્ત બસ્તી : અકકન મંદિરની પશ્ચિમે આ મંદિર છે, જેમાં જૈન ધર્મના મહાન શાસ્ત્રો જેવા કે ધવલા, જય ધવલા, મહા ધવલા, વિગેરે રાખવામાં આવતા હતા. શક ૧૬૨૦માં ચોવીસ તીર્થંકર ભગવંતોની પ્રતિષ્ઠા થયેલી છે. એવું અનુમાન થાય છે કે શ્રી નેમીચન્દ્ર સિદ્ધાન્તચક્રવર્તીએ આ ક્ષેત્રમાં અધ્યયન કર્યું હતુ.

મંદિર નં. ૪ : શ્રી દાનશાલે બસ્તી : આ મંદિરમાં પંચપરમેષ્ઠીની મૂર્તિ બિરાજમાન થયેલી છે.

આ રીતે અહીં બીજા પણ મંદિરો છે. તે સિવાય અહીં જૈન મઠ પણ છે, જ્યાં શ્રી ચારુકિર્તિ પંડિતાચાર્યવર્યસ્વામીજી રહે છે. શ્રી બાહુબલી ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા પછી આ મઠમાં ગુરુવર નેમીચંદ સિદ્ધાન્તચક્રવર્તીની સ્થાપના કરી હતી. આ મઠમાં વિશાલ ગ્રંથસંગ્રહ છે. તેમજ અહીં ત્રણ મંદિરો છે. આ મઠની દિવાલો ઉપર કલાત્મક ચિત્રો પણ છે. અહીં નવ દેવતાની મૂર્તિઓ પણ છે.

શ્રવણબેલગોલનગર નાનકડું ગામ છે. અહીં જોઈતી ચીજ-વસ્તુઓ મળી રહે છે. અહીં પોપૈયા તથા લીલા નાળીયેર સારા પ્રમાણમાં મળે છે. અહીંથી લગભગ ૧।। કિ.મી. ના અંતરે જિનનાથપુરી છે, જ્યાં ચાલતાં પણ જઈ શકાય તેમ છે.

જગતને રૂડું દેખાડવા માટે અનંતવાર પ્રયત્નો કર્યા; તેથી રૂડું થયું નથી.....
એક ભવ જો આત્માનું રૂડું થાય તેમ વ્યતીત કરવામાં જશે,
તો અનંત ભવનું સાટું વળી રહેશે.